

§ 30. Найважнейшыя палітычныя падзеі і ход ваенных дзеянняў у 1917—1918 гг.

1. Якія краіны складалі аснову Траістага саюза, а якія — Антанты? 2. Назавіце найбуйнейшыя бітвы 1914—1916 гг. на Заходнім і Усходнім франтах.

З канца 1916 г. баі на Заходнім фронце мелі пераважна абарончы характар. Сітуацыя рэзка змянілася пасля ўступлення ў вайну ЗША на баку Антанты ў красавіку 1917 г. Нягледзячы на рэвалюцыйныя падзеі ў Расіі і яе далейшы выхад з вайны, суадносіны сіл склаліся на карысць краін, якія ваявалі супраць Германіі і яе саюзнікаў.

Чаму ў краінах, якія ваявалі, наспяваў палітычны крызіс? Як ішлі ваенныя дзеянні ў 1917—1918 гг.? Чаму Расія выйшла з вайны, а Злучаныя Штаты ўступілі ў яе? Хто стаў пераможцам, а хто — пераможаным? Як змянілася палітычная карта свету пасля Першай сусветнай вайны?

1. Наспяванне палітычнага крызісу ў краінах — удзельніцах вайны. Першапачаткова вайна выклікала хвалю патрыятычных настрояў практычна ва ўсіх краінах, якія ваявалі. Усім здавалася, што яна мае абарончы характар. Ніхто не думаў, што вайна зацягнецца на доўгія чатыры гады. Усе партыі, у тым ліку сацыялістычныя, выступілі ў падтрымку сваіх урадаў. Але неўзабаве ў краінах, што ваявалі, усё больш і больш сталі адчувацца адмоўныя наступствы страшнай і разбуральнай вайны: бессэнсоўна гінулі людзі, пагаршалася эканамічнае становішча, абмяжоўваліся дэмакратычныя правы і свабоды.

Мужчын, што пайшлі на фронт, на вытворчасці замянялі жанчыны

Дайце сваю назву гэтай ілюстрацыі.

Пехацінец расійскай арміі

Плакат часоў
Першай сусветнай вайны

Пасля правалу стратэгіі бліцкрыгу і ўступлення вайны ў зацяжную фазу нямецкая эканоміка стала даваць збоі. Прыпынілася грамадзянская прамысловая вытворчасць. Ужо з лютага 1915 г. у *Германіі* было ўведзенае жорсткае размеркаванне прадуктаў харчавання, а ў 1916 г. — карткавая сістэма. У тым жа годзе быў прыняты закон аб абавязковай працоўнай павіннасці для мужчын ад 17 да 60 гадоў. На ваенных заводах шырока выкарыстоўвалася жаночая і дзіцячая праца. З кожным годам ваенная прамысловасць усё больш адчувала дэфіцыт сыравіны і матэрыялаў.

У *Вялікабрытаніі* кіраванне прамысловасцю, якая выконвала заказы ваенных ведамстваў, перайшло да міністэрства абароны. Спецыяльны закон прадугледжваў усталяванне дзяржаўнага кантролю над вытворчасцю, транспартам, прэсай, а таксама забарону забастовак. У 1916 г. парламент прыняў закон аб абавязковай воінскай павіннасці (да гэтага армія фарміравалася на добраахвотнай аснове).

У *Францыі* эканоміка была не падрыхтаваная да зацяжной вайны. Да 1917 г. становішча ў краіне значна пагоршылася. Вытворчасць збожжа скарацілася да 58 млн т (пры патрэбах 68 млн т). Абмежаванне імпарту ў сувязі з вайной спарадзіла крызіс практычна ва ўсіх галінах эканомікі, што суправаджаўся нарастаннем стачачнай барацьбы працоўных. Пагаршэнне матэрыяльнага становішча насельніцтва і рост антываенных настрояў выклікалі ў краіне яшчэ большае абвастрэнне палітычнага крызісу. У лістападзе 1917 г. урад узначаліў **Ж. Клемансо**, які ўсталяваў рэжым дыктатуры ваеннага часу.

Аднак найбольшай вастрэні крызіс дасягнуў у *Расіі*. У лютым 1917 г. у выніку буржуазна-дэмакратычнай рэвалюцыі тут было скінутае самадзяржаўе. У кастрычніку 1917 г. адбылася Кастрычніцкая рэвалюцыя. Да ўлады

Як аўтар плаката называе Першую сусветную вайну? Патлумачце, чаму.

прыйшлі бальшавікі, якія сталі дамагацца, чаго б тое ні каштавала, **сепаратнага міру** (г. зн. мірнага дагавора, заключанага адным з удзельнікаў кааліцыі, што ваюе). Рэвалюцыйныя падзеі ў Расіі адмоўна паўплывалі на баяздольнасць расійскай арміі. Праз год манархія была скінутая і ў Германіі.

Як вы лічыце, чаму рэвалюцыйныя падзеі ў Расіі негатыўна паўплывалі на стан расійскіх войскаў?

Занепакоеныя развіццём падзей, некаторыя вядомыя дзяржаўныя дзеячы шэрагу краін выступілі з заявамі на карысць міру. Аднак у 1917 г. прыхільнікі вайны — буйныя манапалісты, палітыкі і ваенныя — атрымалі верх, і перагаворы не адбыліся.

Ва ўмовах татальных ваенных дзеянняў асаблівае значэнне набыла прапаганда вайны. Ва ўлётках, у афішах і паштоўках — паўсюль ствараўся станоччы вобраз бацькаўшчыны і ўсяляк ганьбаваўся вораг. Праца прапагандысцкай машыны дзяржаў, што ваявалі, стала яшчэ больш дасканалай у гады Другой сусветнай вайны.

2. Уступленне ў вайну ЗША. Пасля Лютаўскай рэвалюцыі ў Расіі баяздольнасць расійскай арміі няўхільна зніжалася. Гэта дазволіла Германіі пачаць перакідку сваіх войскаў з Усходняга фронту на іншыя тэатры ваенных дзеянняў. У гэтай сітуацыі значную ролю для краін Антанты адыграла ўступленне ў вайну ЗША ў **красавіку 1917 г.**

За гады вайны ЗША ператварыліся ў найбуйнейшага крэдытара Англіі і Францыі, рэсурсы якіх увесь час вычэрпваліся. Адпаведна, значэнне амерыканскай дапамогі (паставак зброі і стратэгічнай сыравіны) надзвычай узрасла. Натуральна, ЗША не маглі дапусціць ваеннага паражэння сваіх асноўных даўжнікоў. Акрамя таго, удзел у вайне даваў магчымасць ЗША ўмацаваць становішча на міжнароднай арэне. У Еўропу было перакінута больш за 20 амерыканскіх дывізіяў

258—260

Параўнайце форменнае адзенне (абмундзіраванне) расійскага і амерыканскіх пехацінцаў. Якія вартасці (хібы) кожнага з іх вы можаце адзначыць?

Пехацінцы амерыканскай арміі часоў Першай сусветнай вайны

Амерыканская
305-міліметровая гармата.
Мастак Р. Стэнлі-Браўн.
Першая палова XX ст.

(каля 1 млн чалавек). Стратэгічная ініцыятыва канчаткова перайшла да дзяржаў Антанты.

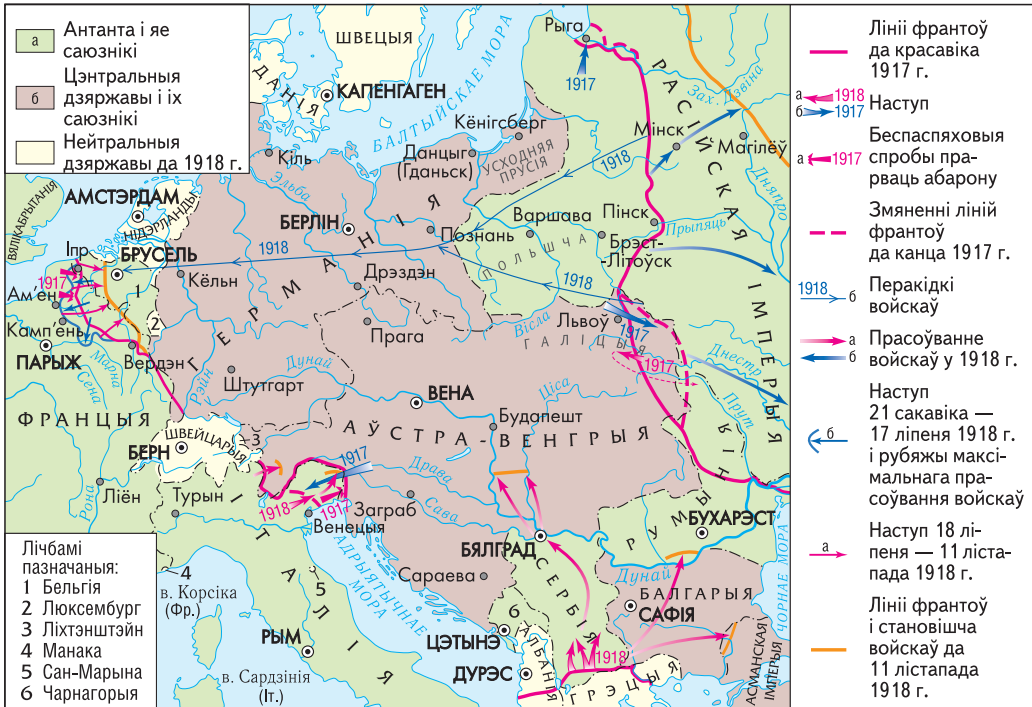
3. Ход ваенных дзеянняў у 1917 г. Пасля ўступлення ў вайну ЗША Антанта разлічвала ажыццявіць разгром аўстра-германскага блока. З гэтай мэтай англа-французскія войскі распачалі некалькі буйнамаштабных аперацый на Заходнім фронце.

У красавіку 1917 г. магутны наступ у раёне Араса і Рэймса арганізаваў французскі галоўнакамандуючы Р. Ж. Нівель. У гэтым наступе ўдзельнічала звыш 100 дывізій, выкарыстоўваліся танкі і самалёты. Баі былі ўпартыя і кровапралітныя. Усё новае і новае сілы кідаў у бітву генерал Нівель, але прарваць нямецкі фронт не ўдалося. Саюзнікі дарага заплацілі за гэтую няўдалую аперацыю. За некалькі дзён баёў французы страцілі 122 тыс. чалавек забітымі і параненымі, англічане — 80 тыс. У Францыі гэтую бессэнсоўную бойню ахрысцілі «мясарубкаю Нівеля».

Масавая танкавая атака англійскіх войскаў ля французскага горада Камбрэ

§ 30. Найважнейшыя палітычныя падзеі і ход ваенных дзеянняў у 1917—1918 гг.

Ход ваенных дзеянняў у 1917—1918 гг.

Скарыстаўшыся картасхемай, распавядзіце пра змену ліній франтоў у ходзе ваенных дзеянняў.

Такой жа няўдалай была і аперацыя, распачатая англійскімі войскамі ў раёне горада Іпр з мэтай вызвалення ад немцаў Паўночнай Фландрыі і бельгійскага ўзбярэжжа (ліпень — лістапад 1917 г.). У выніку амаль чатырохмесячных баёў англічане страцілі забітымі і параненымі 400 тыс., а немцы — 240 тыс. чалавек.

У бітве ля французскага горада Камбрэ (лістапад 1917 г.) англічане ўпершыню ў гісторыі выкарысталі масавую танкавую атаку. Аднак у ходзе жорсткіх баёў, у якіх немцы актыўна ўжывалі артылерыю і авіяцыю, брытанцы мусілі адступіць.

Спроба Расіі падтрымаць саюзнікаў улетку 1917 г. таксама не прынесла поспеху. Наступ расійскіх войскаў на Львоўскім кірунку скончыўся правалам.

Такім чынам, гэты Антанты ў кампаніі 1917 г. не былі дасягнутыя. Саюзнікі панеслі вялікія страты. Выращэнне пытання пра зыход вайны адтэрміноўвалася на наступны год.

4. Заключны перыяд вайны. У 1917 г. у дзяржавах, якія ваявалі, узмацніліся антываенныя настроі. У Расіі бальшавікі заклікалі салдат не змагацца за Часовы ўрад. Пад уплывам іх прапаганды на Усходнім фронце пачаліся братанні з салдатамі праціўніка.

Пасля Кастрычніцкай рэвалюцыі Савецкая Расія пайшла на перамір'е з дзяржавамі германскага блока. Бальшавіцкі ўрад фактычна капітуляваў, заключыўшы **3 сакавіка 1918 г. у Брэст-Літоўску сепаратны мір з Германіяй** і яе саюзнікамі. Атрымаўшы велізарныя тэрытарыяльныя ўступкі і скарыстаўшы тое, што Расія выйшла з вайны, Германія распачала вырашальны наступ на Заходнім фронце.

Германскае камандаванне сканцэнтравала на Заходнім фронце 62 пяхотныя дывізіі супраць 35 дывізіяў саюзнікаў. У ходзе наступу, пачатага 21 сакавіка 1918 г., нямецкія войскі разграмілі 2 брытанскія арміі, прарвалі французскую абарону і зноў, як і ў 1914 г., выйшлі на раку Марну, пагражаючы непасрэдна Парыжу. Але развіць свой поспех яны не змаглі: не хапіла сіл і людскіх рэсурсаў.

Германскі наступ прымусіў саюзнікаў упершыню за гады вайны дамовіцца пра стварэнне адзінага камандавання. Галоўнакамандуючым усімі саюзнымі войскамі на Заходнім фронце стаў маршал Францыі **Ф. Фош** (1851—1929), якому адразу было прысвоена званне генералісімуса. У ліпені — жніўні 1918 г. адбылася другая бітва на Марне. У выніку кровапралітных баёў нямецкія войскі не ўтрымалі сваіх пазіцый і пачалі адыходзіць да мяжы. Германія мусіла перайсці да татальнай абароны. Неўзабаве з вайны выйшлі Балгарыя, Турцыя і Аўстра-Венгрыя, што распалася на асобныя дзяржавы.

Ваенныя паражэнні, эканамічная разруха і, урэшце, скіданне манархii 9 лістапада 1918 г. у ходзе рэвалюцыйнага выступлення рабочых і салдат вымусілі Германію капітуляваць. Раніцай **11 лістапада 1918 г.** нямецкая дэлегацыя падпісала акт аб перамір'і ў штабным вагоне маршала Фоша ў Камп'енскім лесе.

Камп'енскае перамір'е стала завяршальным актам сусветнай вайны 1914—1918 гг. Перад дзяржавамі-пераможцамі паўстала пытанне аб тым, якім павінен быць мір у Еўропе.

5. Асноўныя вынікі Першай сусветнай вайны. Выкарыстанне ў гады вайны прынцыпова новага ўзбраення — цяжкіх гармат, кулямётаў, танкаў, баявых самалётаў, атрутных газаў і падводных лодак — значна пашырыла межы ваенных дзеянняў, неверагодна павялічыла колькасць забітых і параненых. Усяго ў гады вайны загінула 10 млн чалавек, каля 55 млн чалавек атрымалі раненні.

Першая сусветная вайна карэнным чынам змяніла аблічча Еўропы. Распаліся чатыры імперыі: Расійская, Германская, Аўстра-Венгерская і Асманская. Расія зрынулася ў хаос рэвалюцыі і грамадзянскай вайны. Узнікла Савецкая дзяржава на чале з бальшавіцкім урадам. Аўстрыя і Германія сталі рэспублікамі. На тэрыторыі Еўропы ўтварыліся новыя дзяржавы: Чэхаславакія, Венгрыя, Каралеўства сербаў, харватаў і славенцаў (пазней Югаславія), Латвія, Эстонія і Фінляндыя. На руінах Асманскай

§ 30. Найважнейшыя палітычныя падзеі і ход ваенных дзеянняў у 1917—1918 гг.

імперыі ўтварыліся Турэцкая рэспубліка і шэраг арабскіх дзяржаў, якія апынуліся пад кантролем Англіі і Францыі. Усе германскія калоніі былі падзелены паміж краінамі Антанты.

Першая сусветная вайна прывяла да аслаблення еўрапейскай гегемоніі. На палітычную арэну актыўна выступілі Злучаныя Штаты Амерыкі і Савецкая дзяржава. Вайна не вырашыла ўсіх супярэчнасцяў паміж вялікімі дзяржавамі, што прывяло чалавецтва да Другой сусветнай вайны.

Як вы мяркуеце, чаму Першая сусветная вайна стала прычынай аслаблення еўрапейскіх дзяржаў у свеце?

Ключавыя словы: сепаратны мір, Ж. Клемансо, Ф. Фош.

1. Назавіце фактары, якія змянілі традыцыйны характар вайны.
2. Як паўплывалі на ход вайны Лютаўская і Кастрычніцкая рэвалюцыі ў Расіі?
3. Растлумачце, чаму ЗША ўступілі ў Першую сусветную вайну на баку Антанты. Ці паўплывала гэта на вынік вайны?
4. Што прымусіла Германію капітуляваць у 1918 г.?
5. Чаму германа-аўстрыйскі блок чакала паражэнне?
6. Запоўніце табліцу «Асноўныя ваенныя і палітычныя падзеі 1917—1918 гг.».

Дата	Найважнейшыя ваенныя аперацыі	Найважнейшыя палітычныя падзеі

У дзень падпісання перамір'я ў Камп'енскім лесе англійскі прэм'ер-міністр, выступаючы ў палаце абшчын, прамовіў: «Я спадзяюся, мы можам таксама сказаць, што сёння, гэтай гістарычнай раніцай, закончыліся ўсе войны».

Ці апраўдаліся надзеі прэм'ер-міністра Вялікабрытаніі?

Зіма 1916—1917 гг. у Германіі была празваная «бручкавай». Менавіта бручка ў краіне стала асноўным, калі не адзіным, прадуктам харчавання. Голад прывёў да шматлікіх ахвяр, асабліва сярод старых і дзяцей.

Выніковае абагульненне

1. Дайце характарыстыку карэнных змен у дэмаграфічным, эканамічным, палітычным і духоўным жыцці Заходняй Еўропы і ЗША пры пераходзе ад традыцыйнага грамадства да грамадства індустрыяльнага.

2. Як вы мяркуеце, ці можна сцвярджаць, што гісторыя XIX ст. — гэта гісторыя нараджэння і развіцця індустрыяльнага грамадства ў працэсе мадэрнізацыі? Чаму?

3. Выкажыце меркаванне наконт наступстваў працэсу ператварэння традыцыйнай аграрнай цывілізацыі ў цывілізацыю індустрыяльную, або машынную, з пункта гледжання еўрапейца або амерыканца і з пункта гледжання жыхара Усходу.

4. Назавіце грамадска-палітычныя вучэнні, распаўсюджаныя ў грамадстве XIX ст. Інтэрэсы якіх пластоў насельніцтва яны выказвалі? З ідэямі якога з гэтых вучэнняў вы можаце пагадзіцца?

5. Чым былі выкліканыя рэвалюцыйныя ўзрушэнні ў эпоху мадэрнізацыі? Якую ролю адыгралі рэвалюцыі ў вырашэнні сацыяльных супярэчнасцяў? Якія шляхі вырашэння сацыяльных супярэчнасцяў, на ваш погляд, найбольш прымальныя? Свой адказ аргументуйце.

6. Параўнайце гісторыю развіцця краін Усходу і Захаду ў перыяд Новага часу. Падумайце, чаму Афрыка і значная частка Азіі трапілі ў каланіяльную залежнасць ад еўрапейскіх дзяржаў.

7. Як звязаныя між сабою рост нацыяналізму і правядзенне агрэсіўнай палітыкі? Прывядзіце прыклады з гісторыі асобных краін.

8. Першая сусветная вайна стала вынікам вострых супярэчнасцяў, якія ўзніклі паміж вядучымі еўрапейскімі краінамі. Многія гісторыкі лічаць, што ў яе развязванні ў першую чаргу была вінаватая Германія. А як лічыце вы?

9. Чым Першая сусветная вайна адрознівалася ад усіх папярэдніх войнаў у гісторыі чалавецтва? Свой пункт гледжання падмацуйце канкрэтнымі фактамі. Пры адказе выкарыстоўвайце карты і картасхемы.

10. Як, на ваш погляд, Першая сусветная вайна паўплывала на жыццё людзей у краінах, якія ваявалі? Падрыхтуйце паведамленне (прэзентацыю) пра канкрэтнага чалавека, які перанёс усе цяжкасці і жахі тых страшных падзей. Выкарыстайце дадатковыя крыніцы інфармацыі.

11. Дэвід Лойд Джордж, брытанскі прэм'ер-міністр у гады Першай сусветнай вайны, у 1939 г. пісаў: «Ідэалам Германіі з'яўляецца і заўсёды была вайна, якая хутка даводзіцца да канца... У 1914 г. планы былі складзеныя дакладна з такой жа мэтай, і яны ледзь-ледзь не былі дасягнутыя, калі б не Расія... Калі б не было ахвяр з боку Расіі ў 1914 г., то нямецкія войскі не толькі захапілі б Парыж, але іх гарнізоны да гэтага часу знаходзіліся б у Бельгіі і Францыі». Ці згодныя вы з такой ацэнкай ролі Усходняга фронту ў Першай сусветнай вайне?

12. Абмяркуйце з аднакласнікамі веды, атрыманыя вамі пры вывучэнні другога перыяду гісторыі Новага часу. Якія з іх вы лічыце для сябе асабліва карыснымі і чаму?

Заклучэнне

Другі перыяд Новай гісторыі характарызуецца кардынальнымі зменамі ў жыцці людзей, асабліва еўрапейцаў. Змены закранулі самыя аддаленыя куткі нашай планеты. Стракаты і разнастайны свет станавіўся ўсё больш падобным да таго, у якім мы жывём сёння.

Дзякуючы прамысловай рэвалюцыі эканамічным, палітычным і ваенным цэнтрам свету стала Еўропа. Еўрапейцы і мячом, і словам распаўсюджвалі каштоўнасці сваёй цывілізацыі на іншыя кантыненты. Краіны Азіі і Афрыкі не маглі супрацьстаяць гэтаму магутнаму напору. У выніку амаль усе яны ператварыліся ў калоніі і паўкалоніі. Толькі Японіі ўдалося захаваць незалежнасць і дасягнуць высокіх вынікаў на шляху мадэрнізацыі традыцыйнага грамадства.

Рытм XIX ст. быў зададзены Французскай рэвалюцыяй канца XVIII ст. і прамысловым пераваротам. Пад іх уплывам пачалася дэмакратызацыя еўрапейскага грамадства. Буржуазія дамагалася абмежавання ўлады манархаў і арыстакратыі. Узніклі масавыя рухі і партыі, адбываліся важныя змены ў навуцы, культуры і ладзе жыцця людзей. Пра свае сацыяльныя правы ў поўны голас заявіў рабочы клас.

У XIX ст. паскорыліся тэмпы гістарычнага развіцця, умацнілася ўзаемазалежнасць народаў і краін свету. На працягу аднаго толькі дзесяцігоддзя (1861—1871) на трох кантынентах здзейсніліся найважнейшыя гістарычныя падзеі: адмена прыгоннага права ў Расіі, Грамадзянская вайна ў ЗША, рэвалюцыя Мэйдзі ў Японіі, абвяшчэнне Германскай імперыі ў Еўропе.

Падзеі, якія адбываліся ў адным месцы зямнога шара, маглі змяніць жыццё людзей у любым іншым яго пункце. Так, тэрытарыяльны падзел Афрыкі закрануў лёсы народаў, якія нават не падазравалі пра існаванне еўрапейцаў.

У пачатку XX ст. хваля вызваленчых рухаў і рэвалюцый пад буржуазнымі лозунгамі, запазычанымі ў Еўропы, пракацілася па краінах Усходу. У Кітаі, напрыклад, рэвалюцыя прывяла да скідання манархіі і ўсталявання рэспублікі. Рэвалюцыі ў Еўропе і за яе межамі стваралі ўмовы для развіцця капіталізму. А капіталізм — гэта не толькі прамысловая рэвалюцыя з яе дабротамі, але яшчэ і канкурэнцыя, эканамічныя крызісы, пошукі рынкаў збыту тавараў і рынкаў сыравіны, бязлітасная барацьба паміж краінамі за тэрытарыяльны падзел свету.

Першая сусветная вайна сведчыла аб глыбокім гістарычным пераломе, роўнага якому, бадай, яшчэ не ведала чалавечае грамадства. Вайна бязлітасна выявіла адмоўныя бакі еўрапейскай цывілізацыі — яе абьякавасць да чалавека і імкненне вырашаць грамадскія праблемы пры дапамозе насілля. Яна пахіснула веру чалавека ў будучыню, у невычарпальныя магчымасці навукова-тэхнічнага прагрэсу. Высветлілася, што навука і тэхніка з аднолькавым поспехам могуць служыць і даbru, і злу.